kih-s ja suuremas osas M.-Magdal. kih-st; b) idapoolne murre Laiuse ja Laius-Tähkvere vallas, Torma ja Kodavere kih-s (iseloomuliku n. n. Kodavere murrakuga) ja mõnes piiri-äärses kolgas M.-Magdal. kih-st; tähendatud murre omab mitmeid tähtsaid ühisjooni Alutaguse murdega.[1])

LTm. murre, olgugi oluliselt LE murre, läheb mitme joone poolest lahku Võru-Setu murdest (mis PE murdest kõige teravamini erineb), kas PE murdega ühise arenemise tõttu (näit. sõna-algulise *h* kadu, paiguti sõnalõpulise *k* kadu ja järgsilpide *õ* muutmine *e*-ks jne.) või PE murde mõjudele allumise tõttu. LTm. murret kõneldakse TM kih-s, Kod. kih. lõunaosas (viimastes õige segatult PE murdega), Võnnus, Kambjas, Nõos, Puhjas, Rannus, Rõngus ja Otepääs ning praeguse Valga maak. külge liidetud Sangaste kih-s. Muidugi leidub selle murde mõningaid erijooni ka Võrum. loodepoolseis osades ja Lõuna-Viljandim. ning L.-Pärnumaal, samuti kui Võru murde erilisi jooni ka Tm. lõunapiiri äärseil aladel.

I. Tm. murrete häälikulise ehituse kohta võiks nimetada: 1 Sõna-algulised ühendid *kr-, pr-, tr-, kl-, pl-* esinevad tervel Tm. keelealal: L *kroav*, Kod. *preeli*, R *klaas*'. — 2. Osast lõpul PTm. *-d*, LTm. aga *-t*, oleviku 3. is. lõpul PTm *-b*, LTm. osalt aga *-p*: Ä (kaks) *eeringad*, Kod. *rebäsid*, *ustob* 'uhtub'; V *sibulat*, *jääp*, TM *nakap* = hakkab, P *õigit*, *varessit*. — 3. Võrrelastmes PTm. *m*, LTm. aga *mb*, *mp*: Ä *enam*, *teravam*, Kod. *paremid*; TM *vanemp*, *ilusamb*, *ennembide* = ennemini, R *kaugembale*, *ilusamb* : *ilusamba*. — 4 Konsonandid on PTm. alal muutumata püsinud esimese lühikese silbi järgi, kui teises silbis on sündinud kahe vokaali koondus või kui 3 silbilisel sõnal lõppvok. kadunud; LTm. alal neil juhtumusil kons. aga kahenenud: Ä *linu*, *terav*, MM *redel*; TM (selle) *amme* (: *ame*), *orrav* (: *oraval*), V *mürre* 'tilgastanud', *küpär* (= kübbär), *väkev* (= väggev) 'rasvane, vägev', R *annum*, *like* (: *ligeda*) 'märg', (neid) *terri*. — Oletatud muistne vaheldus *kt* : *γt* esineb PTm. *ht* : *h*, LTm. aga *tt* : *t* vahelduse kujul: L, A *vaht* : *vahul*, Kod. *ühessä*; TM *vatt* : *vatule*, *tettu* = tehtud, *katessa* '8', V, R *ütessä* '9'. — 6. Kons. ühend *st* on püsinud PTm[1], LTm. ja osalt ka PTm[2]. Üksnes Kod. murdes on *st* > *ss* (nõnda teatavail juhtumusil ka Alutaguses); *muss* = must,

---

[1]) Allpool esitatud ülevaade puudutab muidugi ainult peajooni ning on, arusaadavail põhjusil, kirjeldav. Olgu nimetatud, et Kodavere keele näited on võetud prof. L. Kettuneni teosest Lautgeschichtl. Untersuchung über den Kodaferschen Dialekt, kus muu seas on tehtud tähtsaid võrdlusi Kod. murde ja muude murrete kohta, Puhja kih. keele näited aga Emakeele Seltsi kogudest, üliõp. neiu H. Osmani käsikirjalisest ülevaatest. Muud andmed on artikli kirjutaja enda kogutud. Transskriptsioon on lihtne. — Kirjutuses tarvitatud lühendused tähendavad: PE = Põhja-Eesti murdeala, LE = Lõuna-E. m., Tm. = Tartumaa, PTm. = põhjapoolne Tm., PTm[1] = PTm. läänepoolne osa, PTm[2] = PTm. idap. osa, LTm. = lõunap. Tm., L = Laiuse kih., Torm. = Torma. k., Pal. = Palamuse k., Kod. = Kodavere k., MM = M.-Magdaleena k., Ä = Äksi k., TM = Tartu-Maarja k., V = Võnnu k., Kamb. = Kambja k., P = Puhja k., R = Rõngu k., Sang. = Sangaste k. Märgil > ehk < näitab noole lahtine ots arenemise vanemat kuju, terav ots aga uuemat.